

CÎTEVA PRECIZĂRI ASUPRA UNOR ELEMENTE PROZODICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Grigore CANTEMIR, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Résumé: *En ce qui concerne l'orthoépique et l'orthographe, les normes de la langue littéraire ont aujourd'hui un caractère dynamique. Tout de même, les actes normatifs ne manifestent pas toujours de conséquence, privant le simple parleur de roumain du droit à l'information et de la possibilité d'accentuer correctement les formes verbales du passé simple. Dans le langage des parleurs de roumain de la République de Moldova, l'intonation dans les phrases interrogatives sans adverbes, de pronoms de ce type aussi n'est pas respectée à cause du manque de normes qui la régleraient.*

Mots-clés: *normes orthoépiques, accent, intonation, passé simple, proposition interrogative, phrase phonétique interrogative.*

Printre multiplele trăsături caracteristice pentru o limbă literară (caracterul ei unitar, supra-dialectal, polifuncțional, cultivat, îngrijit etc.), un loc central îl deține caracterul strict normat al limbii literare. Așa cum menționa fonetistul Vladimir Zagaevski în volumul *Culorile accentului*, „Norma se caracterizează prin stabilitate, dar are, ca și alte elemente lingvistice, un caracter istoric. La intervale mai mari de timp, normele literare ...se cer schimbate”, (Zagaevski 1988: 57) modificările fiind racordate la tendințele contemporane de evoluție a limbii. Aceste norme, stabilite și consfințite prin tradiție, imprimă limbii literare un caracter stabil și unitar. Acad. Iorgu Iordan menționează în acest sens: „În raport cu limba națională, varianta ei literară este mai unitară; faptul se datorează caracterului normativ al acesteia din urmă și conștiinței vorbitorilor despre necesitatea de a-i respecta cu strictețe normele” (Iordan 1954: 52).

Normele limbii literare se referă la toate nivelurile limbii, prescriind forme considerate co-recte, adică unanim acceptate de membrii societății respective într-o anumită perioadă istorică.

Respectarea normelor limbii literare are, în primul rând, o importanță cultural-lingvistică, dar și o vădită valoare socială: cei care nu respectă normele limbii literare sînt considerați indivizi lipsiți de cultură lingvistică și generală. În acest context, așa cum afirmă Mioara Avram, „orice vorbitor care se respectă trebuie să înțeleagă că încălcarea lor (a normelor – s.n. Gr. C.) este calificată, pe bună dreptate, ca un indiciu al lipsei de cultură” (Avram 1987: 37).

În cadrul actelor normative, vom atesta, în genere, cîteva tipuri de norme: ortoepice și ortografice, lexicale și gramaticale (morfologice și sintactice), stilistice etc. Printre normele ortoepice, un loc important îl dețin regulile referitoare la accentuarea corectă, în special a neologismelor și a formelor gramaticale. Multe probleme, în acest sens, le face vorbitorilor de limba română perfectul simplu, care, în arealul basarabean, este un aspect temporal destul de rar utilizat, el fiind substituit, în mare parte, de perfectul compus. Acest aspect verbal apare, mai ales, în narațiune, lipsind aproape cu desăvîrșire, în cadrul dialogului, la pers. a II-a, iar chiar de apare la această formă gramaticală, capătă o nuanță peiorativă. Bunăoară, o persoană în etate, dojenindu-l pe un strengar, îi poate reproșa:

– *Ce, făcuși șotia, a?*

Cît privește locul accentului verbelor de conjugarea a III-a la perfectul simplu, cu toată evoluția actelor și a tratatelor normative la etapa contemporană, am ajuns astăzi la o situație paradoxală, cînd instrumentele normative de bază ale limbii române³ sînt neclare, iar uneori chiar contradictorii.

Referindu-se la formele de perfect simplu ale verbelor de conjugarea a III-a, profesorul ieșean Dumitru Irimia afirmă că „accentul... rămîne pe rădăcina verbului” (Irimia 1976: 87). Această afirmație însă nu poate fi acceptată pentru toate verbele din clasa respectivă, deoarece, la unele, accentul cade pe rădăcină: *apuse* [DOOM², p. 48], *corupse* [ibidem, p. 187], la altele – pe sufix: *răpuseși*, *copsși*, *deschiseși*, iar la persoanele I și a II-a plural, accentul este antepus sufixului gramatical -se: *coapseră*, *coapserăți*, *răscoapserăm*, *răscoapserăți*, *rupserăm*, *întrerupserăm*, *deschiserăm*, *deschiserăți*, *ziserăm*, *ziserăți* etc.

Formele de perfect simplu nu sînt indicate completamente la unele grupuri de verbe omorizice. Bunăoară, grupul lui *a ține* (*a conține*, *a întreține*, *a reține* etc.) are forme doar pentru indicativ și conjunctiv prezent, gerunziu și participiu. De asemenea, la grupul verbului *a face* (*a contraface*, *a desface*, *a reface* etc.) se dau forme doar pentru indicativ prezent, imperativ și participiu. Formele gramaticale ale verbelor *a începe*, *a concepe* nu sînt atestate defel în DOOM².

O altă problemă de ordin prozodic la care am vrea să ne referim este cea care ține de felul accentuării și de intonația unor tipuri de fraze fonetice interogative. Pentru acestea din urmă, se consideră că le este caracteristică o intonație ascendentă: „Cuvîntul la care se referă întrebarea se rostește cu un ton mult mai ridicat decît celelalte. Muzicienii ar considera că distanța dintre tonul de pornire și tonul maxim este egală cu o cvintă (notele do-sol)” (Corlăteanu, Zagaevschi 1993: 201).

Vom observa că frazele fonetice interogative sînt de două tipuri:

a) cele ce au în componența lor adverbe sau pronume interogative speciale (*unde?* *încotro?* *cînd?* *cît?* *cine?* *ce?* *cui?* etc.):

Unde te duci? Cînd o să vii? (M. Eminescu, *Atît de fragedă*);

Cine o să cînte? (I. Druță, *Frunze de dor*).

În aceste fraze fonetice, accentul logic cade pe adverbul sau pronumele interogativ (cuvintele subliniate), iar intonația coboară încet, de la cuvîntul interogativ spre final, apropiindu-se de cea a unei propoziții enunțative;

b) fraze fonetice interogative lipsite de mijloace interogative speciale, dar care conțin unul sau cîteva cuvinte accentuate afectiv:

Te fâlești că înainte-ți răsturnat-ai val-vîrtej oștile leite-n aur de-mpărați și de viteeji?

Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag? (M. Eminescu, *Scrisoarea III*).

Dacă în privința accentului la formele verbale de perfect simplu, cu toată incertitudinea și dubiul lor, cercetătorii și-au spus cuvîntul, apoi, privitor la prozodia frazelor fonetice, mai ales a celor interogative lipsite de mijloace speciale, am vrea să ne oprim în cele ce urmează. În lipsa unor asemenea mijloace, fraza fonetică interogativă este similară tipului melodic al sintagmelor nefinale [ibidem, p. 188], adică melodia acestor fraze vine în ascensiune spre ultimul cuvînt, care poartă accent logic, iar nucleul silabic al acestuia devine tonic, confirmînd încă o dată teza foneticianului basarabean Vl. Zagaevschi că „în majoritatea absolută a limbilor, mijloacele [...] de evidențiere a accentului – intensitatea, tonul, durata – nu se manifestă în formă pură, nu se exclud, ci, dimpotrivă, se condiționează reciproc, se împletesc în așa fel, încît, în limbile cu accent dinamic, mărirea intensității în silaba accentuată față de celelalte silabe neaccentuate din cuvînt este însoțită de ridicarea tonului și, totodată, de creșterea duratei, iar în limbile cu accent muzical, mărirea numărului de vibrații pe secundă în silaba tonică atrage după sine și o pronunțare mai intensă în forță și mai durativă în timp a acesteia.” (Zagaevschi 1988: 45).

După cum s-a putut observa, noi am ortografiat cuvintele din exemplele ce le-am adus cu o astfel de accentuare tonică, dublînd vocala din nucleu. Vom mai adăuga că silaba finală din ultimul cuvînt al frazei fonetice interogative fără indici speciali poartă un accent muzical, indiferent de regula de accentuare la care se pretează acest cuvînt în limba română:

---

³ ORTO – Dicționar ortografic cu elemente de ortoepie și morfologic, Chișinău, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1990; DOOM² – Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

De ce dorm îngrămădite între galbenele file iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?

(M. Eminescu, *Scrisoarea II*)

Tocmai asupra acestui mod specific de a intona frazele fonetice interogative de către vorbitorii de limba română din Republica Moldova am vrea să atragem atenția cititorului. Căci, să recunoaștem, felul de a-și modela vocea al jurnaliștilor celor două audiovizuale diferă, cei dintre Nistru și Prut rostind frazele care nu au elemente interogative ca pe cele enunțative, cu o coborâre a vocii spre final.

De regulă, și unele formule de politețe – de care limba română dispune din abundență – implică aspecte suprasegmentale specifice, în special, o intonație riguros fixată. Bunăoară, formula *Sănătate!* și variantele ei (*Multă sănătate! Sănătate multă! Sănătate, că-i mai bună decât toate!*) nu pot fi spuse cu aceeași intonație, după cum și întrebarea *Ce mai faci?* Adresată unui prieten pe care nu l-ai văzut de mult, are altă intonație (care schimbă sensul comunicării) decât formula adresată grăbit, în treacăt, cuiva întâlnit întâmplător pe stradă. Evident, altă intonație are formula *Să-ți trăiască!* atunci când se referă la cumpărarea unui porc, de exemplu, și atunci când este spusă cu ocazia nașterii, în familia unui prieten, a unui copil (Slama-Cazacu 1983: 250).

Vom concluziona prin exprimarea speranței că actele normative ale limbii române contemporane, mai ales cele de ortoepie, își vor revedea punctele de vedere privind locul accentului la formele de perfect simplu al verbelor de conjugarea a III-a, iar vorbitorii de română dintre Nistru și Prut vor ține cont de modalitățile de modelare a vocii la rostirea diverselor tipuri de fraze fonetice interogative, așa cum se procedează în marile centre ale romanității.

Bibliografie:

1. Avram, Mioara. *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei R.P.R., 1987.
2. Corlăteanu, Nicolae, Zagaevski, Vladimir, *Fonetica*, Chișinău, Lumina, 1993.
3. Iordan, Iorgu, *Limba literară (Privire generală)*, în *Limba română*, III, 1954, nr. 6, p. 52-77.
4. Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iași, Editura Polirom, 1976.
5. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
6. *Dicționar ortografic cu elemente de ortoepie și morfologic*, Chișinău, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1990.
7. Slama-Cazacu, Tatiana, *Formule de politețe în limba română: structură și funcție*. în *Studii și cercetări lingvistice*, XXXIV, 1983, nr. 3, p. 237-263.
8. Zagaevski, Vladimir, *Culorile accentului*, Chișinău, Editura Știința, 1988.